

पणयो असुराः। सरमा देवता। २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुनी ऋषिका। पणयो देवता। त्रिष्टुप्।

किमिच्छन्ती सरमा प्रेदमानदूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः।

कास्मेहितिः का परितकम्यासीत्कथं रसाया अतरः पयांसि ॥ १०.१०८.०१

भौमधनैकलक्ष्यचित्तप्रवृत्तिभूताः पणयः आत्मसूर्यस्य चिद्रश्मिसम्पदः जीवोदकधारामध्ये गिर्युपलक्षितजडे निहितवन्तः। तासामन्वेषणं कुर्वती सरमा देवशुनी जिज्ञासान्वेषणप्रतीकभूता ईशनाधिदैवतप्रेरिता आगच्छति। तदा सरमया पणिभिः कृतसम्भाषणमस्मिन् सूक्ते उच्यते। पणयः देवदूत्या सरमया मैत्रीमिच्छन् तामिन्द्रेण भेदं कर्तुमिच्छन्तः पृच्छन्ति- किम्। इच्छन्ती- कामयमाना। सरमा- सरणशीला देवशुनी जिज्ञासान्वेषणवेदनादिप्रतीकभूता। इदम्- एतत् स्थानम्। प्र आनट्- प्राप्नोति। दूरे- विप्रकृष्टे। पराचैः- पराञ्चनैः। जागुरिः- उद्गूर्णः। दुर्गमनः। गृ निगरणे। अध्वा-अयं मार्गो गतः। का अस्मेहितिः- कोऽस्मास्वर्थो निहितः। का परितकम्या- कीदृशं परितो गमनम्। आसीत्- अभवत्। कथम्। रसायाः पयांसि- जीवोदकम्। अतरः- तीर्णवती ॥१॥

इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्ती पणयो निधीन्वः।

अतिष्कदो भियसा तन्न आवत्तथा रसाया अतरं पयांसि ॥ १०.१०८.०२

सरमा वदति- पणयः- हे भौमधनैकलक्ष्यभावनाः। महः- महतः सूर्यस्यात्मनः। निधीन्- चिद्रश्मीन् गोसम्पदः। वः- युष्माभिर्बद्धान्। इच्छन्ती- कामयमाना। इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य। दूतीः- दूती। इषिता- प्रेरिता। चरामि। अतिष्कदः भियसा- अतिक्रमणभयात्। तत्- जीवोदकमेव। नः- अस्मान्। आवत्- अरक्षत्। तथा। रसायाः पयांसि- जीवोदकम्। अतरम्- तीर्णवती। योगसाधने मूलशक्तिधाराद्वारैव तत्तारणं साध्यम् ॥२॥

कीदृङ्किन्द्रः सरमे का दृशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात्।

आ च गच्छान्मित्रमेना दधामाथा गवां गोपतिर्नो भवाति ॥ १०.१०८.०३

पणयो वदन्ति- कीदृक्- कीदृशः। इन्द्रः। सरमे- जिज्ञासाधिदैवते। का- कीदृशम्। दृशीका- दर्शनम्। यस्य। दूतीः- दूती। इदम्- एतत् स्थानम्। पराकात्- परादिन्द्रात्। असरः। आ च गच्छात्- आगच्छतु च। एन मित्रं दधाम- अनया मैत्रीं कुर्मः। अथ- अनन्तरम्। नो गवां गोपतिः- अस्माभिः पिहितचिद्रश्मिस्वामिनी। भवाति- भवति ॥३॥

नाहं तं वेदु दभ्यं दभत्स यस्येदं दूतीरसरं पराकात्।

न तं गूहन्ति स्रवतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ॥ १०.१०८.०४

सरमा वदति-यस्य। दूतीः- दूती सती। पराकात्- श्रेष्ठादिन्द्रधाम्नः। इदम्- एतत् स्थानं प्रति। असरम्। अहम्। तम्- अमुमिन्द्रम्। दभ्यम्- हन्तव्यमिति। न वेद- न जानामि। सः- इन्द्र एव। दभत्- स्वशत्रून् हन्ति। स्रवतः- स्रवणशीलाः। गभीराः- गम्भीरा आपश्च। जीवोदकानि। तम्- अमुमिन्द्रमीशनाधिदैवतम्। न गूहन्ति- न संवृण्वन्ति। इन्द्रस्य बलाधिदैवतस्य पराक्रमः मूलशक्तिधारा अतिक्रम्य चिद्रश्मावपि वर्तत इति भावः। इन्द्रेण। हताः- बाधिताः। पणयः- भौमधनैकनिष्ठाभावनाः। शयध्वे- मृता भवन्ति ॥४॥

इमा गावः सरमे या ऐच्छः परि दिवो अन्तान्सुभगे पतन्ती।

कस्त एना अव सृजादयुध्युतास्माकमायुधा सन्ति तिग्मा ॥ १०.१०८.०५

पणयो वदन्ति- सुभगे सरमे। दिवो अन्तान् परि पतन्ती- पूर्णतया चित्ताकाशे सञ्चरन्ती। याः- यान्। गावः- चिद्रश्मीन्। ऐच्छः- कामयसे। एनाः- तानेतान् धेनुप्रतीकचिद्रश्मीन्। अयुध्वी- अयुध्यन्। ते- तव। कः- कीदृशः स्वामी। अव सृजात्- बन्धान्मोक्तुं शक्यते। उत- अपि च। अस्माकम्- नः। आयुधा- प्रहरणानि। तं जेतुम्। तिग्मा- तीक्ष्णानि। सन्ति- भवन्ति ॥५॥

असेन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः।

अघृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ॥ १०.१०८.०६

सरमा वदति- पणयः- भौमधनैकलक्ष्यभावनप्रतीकराक्षसाः। वः- युष्माकम्। वचांसि- वाक्यानि। असेन्याः- वीर्यरहितानि न सेनायोग्यानि। वः- युष्माकम्। पापीः- पापानि। तन्वः- शरीराणि।

अनिषव्याः- इन्द्रेषुसहनासमर्थानि । वः- युष्माकम् । पन्थाः- मार्गः । एतवै- गन्तुम् । अधृष्टः- असमर्थः । बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता । उभया- अभ्युदयनिःश्रेयसात्मकोभयधर्मबाधकान् । वः- युष्मान् । न । मृळात्- सुखयेत् ॥६॥

अयं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वैर्भुवि सुभिर्न्यृष्टः ।

रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलकमा जगन्थ ॥ १०.१०८.०७

पणयो वदन्ति- अयम्- इयम् । निधिः- सम्पत् । सरमे- जिज्ञासाधिदेवते । अद्रिबुध्नः- अद्र्युपलक्षितजडबद्धा । गोभिः- धेनुभिश्चिद्रश्मिभिः । अश्वेभिः- तुरगैः प्राणैः । वसुभिः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारिणीभिः शक्तिभिः । वसु स्तम्भे । न्यृष्टः- युक्ता भवति । ये । सुगोपाः- सुरक्षकाः । ते । पणयः- भौमधनैकलक्ष्यलोभिनः । तम्- तां सम्पदम् । रक्षन्ति- पालयन्ति । रेकु- शङ्कितम् । रेकु शङ्कायाम् । पदम् । अलकम्- व्यर्थमेव । आ जगन्थ- आगतवती ॥७॥

एह गमन्नृषयः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवग्वाः ।

त एतमूर्ध्वं वि भजन्त गोनामथैतद्वचः पणयो वमन्नित् ॥ १०.१०८.०८

सरमा वदति- सोमशिताः- रसेन तीक्ष्णाः । ऋषयः- सूक्ष्मदर्शिनः । अयास्यः- प्राणशक्तिसंपन्नाः सन्तः । आस्याद्यदयते तेनेति छान्दोग्ये । अङ्गिरसः- अङ्गनशीलाः । नवग्वाः- नवगतय उपासकाः । इह- अत्र । आ गमन्- आगच्छेयुः । ते- अमी । गोनाम्- चिद्रश्मीनाम् । एतम् । ऊर्ध्वं- समूहम् । वि भजन्त- विभागं कुर्युः । अथ- अनन्तरम् । पणयः- लोभिनो राक्षसाः । एतत् वचः- एतद्वितथं वाक्यम् । वमन्नित्- परित्यजेयुः । वमु उद्गिरणे ॥८॥

एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन ।

स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ॥ १०.१०८.०९

पणयो वदन्ति- दैव्येन सहसा प्रबाधिता- देवप्रेरणया । सरमे । त्वम् । एव- एवम् । आजगन्थ- आगतासि । त्वा- त्वाम् । स्वसारम्- भगिनीम् । कृण्वै- करवै । पुनः । मा गाः- मा गच्छ । सुभगे । ते- तव । गवाम्- गोसमूहम् । अप- बन्धादपगमय्य । भजाम- त्वञ्च वयञ्च विभजाम ॥९॥

नाहं वैद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्वमिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः।

गोकामा मे अच्छदयन्यदायमपातं इत पणयो वरीयः ॥ १०.१०८.१०

सरमा वदति- अहम्। भ्रातृत्वम्- युष्माकं मम सोदरत्वम्। न वेद- न जाने। नो स्वसृत्वम्- मम युष्माभिर्भगिनीत्वमपि न जाने। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। घोराः- रक्षोभयङ्कराः। अङ्गिरसश्च- अङ्गनशीला उपासकाश्च। विदुः- यत्कर्तव्यमिति जानन्ति। यत्- यदा। आयम्- अगच्छम्। तदा। मे- मदीयाः। गोकामाः- धेनुकामाश्चिद्रश्मिकामाः। अच्छदयन्- मद्गतिं सङ्कल्पितवन्तः। अतः- तस्मात्। पणयः- हे लोभिनः। वरीयः- वरं समूहम्। अप इत- त्यक्त्वा अपगच्छत ॥१०॥

दूरमित पणयो वरीय उद्रावो यन्तु मिनतीर्ऋतेन।

बृहस्पतिर्या अविन्दन्निगूल्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विप्राः ॥ १०.१०८.११

पणयः- हे लोभप्रवृत्तयः। याः। निगूल्हाः- गिरिप्रतीकजडपिहिताः। बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता। सोमः- रसाधिदेवता। ग्रावाणः- स्थैर्यप्रतीकाः। विप्राः- मेधाविनः। ऋषयः- सूक्ष्मदर्शिनः। अविन्दन्- लेभिरे ताः परित्यज्य। वरीयः- दूरम्। इत- गच्छत। तेन- सत्येन। मिनतीः- जडकृतबन्धनं हिंसन्त्यः। उत् यन्तु- उद्गच्छन्तु ॥११॥